

УДК 797.2:792.3:797.1:37.091

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-3\(228\)-139-143](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-3(228)-139-143)

ГЕРАСИМЕНКО КОСТЯНТИН МИХАЙЛОВИЧ,

заслужений артист України,
старший викладач кафедри циркових жанрів,
Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтва, м. Київ, Україна
Kostiantyn Herasymenko,
Honored Artist of Ukraine,
Senior Lecturer at the Department of Circus Genres,
Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts, Kyiv, Ukraine
E-mail: clown.konstantin@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4117-9142>

ГОРКОВЕНКО ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЇВНА,

майстриня спорту України міжнародного класу зі спортивної акробатики,
старша викладачка з акробатики та гімнастики,
Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтва, м. Київ, Україна
Oleksandra Horkovenko,
International Master of Sports of Ukraine (Sports Acrobatics),
Senior Lecturer, Acrobatics and Gymnastics,
Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts, Kyiv, Ukraine
E-mail: triosunrise@icloud.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-9208-8110>

КАШУБА ЮРІЙ ІВАНОВИЧ,

заслужений тренер України, майстер спорту міжнародного класу зі спортивної акробатики,
доцент кафедри циркових жанрів,
Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтва, м. Київ, Україна
Yurii Kashuba,
Honored Coach of Ukraine, International Master of Sports of Ukraine (Sports Acrobatics),
Associate Professor, Department of Circus Genres,
Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts, Kyiv, Ukraine
E-mail: y.kashyba@kmaestm.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7526-1772>

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ СЦЕНІЧНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ У КЛОУНАДІ З ІНТЕГРАЦІЄЮ АКРОБАТИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

A Досліджено методику навчання сценічної імпровізації у жанрі клоунади з інтеграцією акробатичних елементів. Розглянуто методичні та практичні аспекти підготовки артистів, проаналізовано попередні наукові дослідження та визначено актуальні прогалини у вивченні взаємозв'язку клоунади й акробатики в освітньому процесі. Особливу увагу приділено розвитку творчого мислення, координації рухів і здатності до спонтанної сценічної взаємодії. Обґрунтовано доцільність поєднання акторських і фізичних навичок як важливого складника професійної підготовки. Подано науково-методичні рекомендації щодо інтеграції акробатичних елементів у навчання сценічної імпровізації з метою підвищення ефективності формування професійних компетентностей майбутніх циркових артистів.

Ключові слова: клоунада; сценічна імпровізація; акробатика; циркове мистецтво; методика навчання; професійна підготовка

PEDAGOGICAL METHODS OF TEACHING SCENIC IMPROVISATION IN CLOWNING INTEGRATED WITH ACROBATIC TECHNIQUES

S Methodological and practical aspects of performers' training were examined, and existing gaps in understanding the relationship between clowning and acrobatics within the educational context were identified. The study focuses on integrating physical and expressive components in the teaching of stage improvisation, emphasizing the importance of combining technical skills with creative spontaneity. Special attention is given to the development of coordination, plasticity, rhythm, and the performer's ability to respond instantly to changing stage conditions, which are essential for effective improvisational clowning.

The analysis of contemporary pedagogical approaches demonstrates that the inclusion of acrobatic elements significantly enhances performers' expressive potential, contributes to the development of a holistic stage presence, and improves adaptability in unpredictable performance situations. The research also highlights the role of interdisciplinary training methods that combine elements of acting, movement, and circus techniques in order to achieve a higher level of professional competence.

The study provides evidence-based recommendations for integrating acrobatic techniques into stage improvisation instruction, outlining practical strategies for their systematic implementation in the educational process. These recommendations aim to optimize the training of future circus performers by increasing their physical preparedness, creative flexibility, and overall performance effectiveness in contemporary circus practice.

Keywords: clowning; stage improvisation; acrobatics; circus arts; pedagogical methodology; professional training

Актуальність проблеми. Сучасне циркове мистецтво активно інтегрує різні жанри для створення унікальних сценічних номерів, що поєднують клоунаду та акробатику [1; 6; 8]. Сценічна імпровізація є ключовим компонентом артистичної майстерності, оскільки дозволяє виконавцю оперативно адаптуватися до умов сцени, взаємодіяти з публікою та розвивати комедійний образ [2; 7; 9]. Використання акробатичних елементів під час імпровізації підвищує видовищність номера та демонструє технічну підготовку артиста [3; 4].

Актуальність дослідження зумовлена потребою систематизації методичних підходів до поєднання клоунади й акробатики в освітньому процесі циркових закладів, а також підвищення якості сценічного виконання [17; 19; 21].

Аналіз попередніх досліджень. Проблематика методики навчання клоунади та акробатики розглядається у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників:

1. К. Герасименко [1] аналізує специфіку циркової спеціалізації та методику викладання клоунади, акцентуючи на формуванні акторських навичок і фізичної підготовки.

2. В. Крюков [2] досліджує структуру клоунського номера та поєднання акторської гри з трюковими елементами.

3. Д. Орел [3; 4; 5; 6] систематизує методику викладання акробатики для студентів циркових жанрів і демонструє інтеграцію фізичних вправ у сценічну практику.

4. С. Bayes, V. Scott [7] висвітлюють підходи до розвитку клоунської гри.

5. J. Davison, S. Shepherd [11] розглядають клоунську методику та техніку.

6. J. Dieffenbacher [12] аналізує фізичну комедію та техніку руху.

7. В. Tuscunduva [21] розкриває методики циркової підготовки та роль фізичної експресії у сценічній імпровізації.

Невирішені питання. Попри наявність досліджень, залишаються наступні проблеми:

– відсутність цілісної методики навчання сценічної імпровізації у клоунаді із застосуванням акробатичних елементів;

– недостатнє вивчення психофізичних аспектів виконання трюків у процесі імпровізації;

– обмеженість педагогічних рекомендацій щодо добору акробатичних засобів відповідно до навчальних цілей [там само].

Отже, наукова новизна дослідження полягає в уперше здійсненій систематизації поетапної методики навчання сценічної імпровізації у клоунаді з інтеграцією акробатичних елементів у контексті вітчизняної циркової освіти, а також в обґрунтуванні поєднання акторської майстерності та фізичної підготовки для формування комплексних професійних компетентностей студентів.

Метою статті є розроблення й апробація методик навчання сценічної імпровізації у клоунаді з інтеграцією акробатичних елементів, що сприяють підвищенню ефективності професійної підготовки майбутніх артистів циркового мистецтва.

Викладення основного матеріалу дослідження.

1. Сценічна імпровізація як об'єкт навчання.

Сценічна імпровізація визначається як цілеспрямована навчальна діяльність, орієнтована на формування у студентів здатності до оперативного творчого реагування, розвитку образного та асоціативного мислення, а також на ефективну комунікацію з аудиторією. Вона виступає фундаментальною формою акторської діяльності клоуна, забезпечуючи можливість миттєво адаптуватися до сценічної ситуації, взаємодіяти з публікою та формувати неповторний комедійний ефект [1; 2; 7].

Виділяються такі ключові компоненти сценічної імпровізації:

- розвиток індивідуального образу клоуна;
- здатність варіювати комедійні ситуації відповідно до контексту сцени;
- експресивне використання міміки, жестів і ритмічних пауз;
- інтеграцію фізичних прийомів та акробатичних трюків у сценічну дію [9].

Доцільно використовувати низку вправ для розвитку сценічної імпровізації:

1. Мімічний тренаж – студенти по черзі відтворюють різноманітні емоції, підсилюючи їх фізичними жестами, що сприяє формуванню експресивності та пластичності акторського образу.

2. Імпровізаційна пантоміма – виконання коротких сцен без словесного супроводу, де студент реагує на реквізит або уявну ситуацію; акцент робиться на несподіваних рухах і комічному ефекті [10; 14].

3. Ігри взаємодії з публікою – інтеграція випадкових предметів у сценічні номери, адаптація акробатичних елементів до контексту імпровізації, що формує динамічну взаємодію з глядачем [1; 12].

2. Акробатичні елементи як засіб навчання.

Акробатичні елементи розглядаються не лише як технічний компонент сценічного виконання, але й як потужний педагогічний засіб, що стимулює розвиток координації, витривалості та сценічної виразності студентів [3; 4; 5; 6; 13; 14; 15; 16]. Виконання трюків у процесі імпровізації передбачає:

- стабільну координацію рухів;
- контроль рівноваги та безпеки;
- гармонійне поєднання комедійного змісту та фізичної динаміки [17; 21].

Приклади акробатичних елементів у сценічній імпровізації:

1. Прості перевороти та кульбіти – інтегруються у короткі комедійні сцени, наприклад, падіння «неочікуваним чином» для досягнення гумористичного ефекту.

2. Баланс на руках або на одній нозі – підкреслює образ незграбного, але комічного персонажа.

3. Групові вольтижні вправи – використання фізичної взаємодії кількох артистів для формування візуально складних і динамічних сцен [15; 16].

3. Методика навчання сценічної імпровізації.

На підставі аналізу наукових джерел було сформовано поетапну методику навчання сценічної імпровізації у клоунаді з інтеграцією акробатичних елементів [7; 21]. Кожен етап спрямований на розвиток як фізичних, так і творчих навичок студентів, забезпечуючи безпечну та ефективну інтеграцію акробатики у сценічні номери.

3.1. Підготовчий етап.

На початковому етапі відбувається розвиток базової фізичної підготовки та освоєння базових клоунських прийомів:

- розвиток гнучкості, координації та сили;
- освоєння пантоміми, міміки та роботи з реквізитом;
- вправи на баланс і статичні пози: «стояти на одній нозі», «позиція дерева», «планка на руках» [3; 4].

3.2. Етап комбінування.

На цьому етапі базові акробатичні елементи поєднуються з короткими сценічними імпровізаціями для розвитку відчуття часу та простору:

- виконання вправ: «кульбіт у реакції на удар реквізиту» – студент виконує падіння або переворот у відповідь на несподівану подію; «акробатична реакція на партнера» – спільне виконання переворотів або балансів;
- формування безпечної взаємодії між учасниками;
- розвиток динамічної взаємодії у сценічній ситуації [5; 6; 13].

3.3. Етап творчої інтеграції.

На цьому етапі відбувається повне включення акробатики у сценічні номери з одночасним розвитком комедійного образу:

- формування повноцінних імпровізаційних номерів;
- інтерактивна робота з публікою та реакції на дії глядачів;
- групові акробатичні композиції з елементами гумору;
- включення реквізиту у фізичні трюки [1; 7; 21].

3.4. Оцінювання прогресу.

Оцінювання результатів навчання здійснюється на основі кількох ключових критеріїв:

- інтеграція акробатики у клоунський образ;
- динаміка взаємодії з партнером і публікою;
- техніка виконання трюків.

Методи оцінювання включають:

- бальну систему;
- педагогічне спостереження;
- відеоаналіз сценічних номерів [17].

3.5. Психофізичні аспекти навчання.

Психофізичні особливості студентів ураховуються під час виконання акробатичних елементів у сценічній імпровізації:

– контроль серцево-судинної системи, координації та адаптації до непередбачуваних ситуацій;

– вправи на дихання та витривалість: «стрибки з реквізитом», «інтенсивні серії переворотів»;

– психологічна підготовка: тренування швидкої реакції та почуття гумору під стресом, наприклад через раптові зміни сценічної ситуації [19; 20].

У світовій цирковій практиці простежується стійка тенденція до інтеграції акробатичних елементів у клоунські виступи, що значно розширює технічні можливості жанру. Зокрема, Jean-Baptiste Auriol ще у XIX столітті поєднував клоунату з канатоходством і складними трюками, заклавши підґрунтя для синтезу комічного та фізично віртуозного виконання. У сучасному цирковому мистецтві митці David Shiner і Bill Irwin активно впроваджують у свої номери акробатичні елементи, використовуючи падіння, балансування, трюкові переміщення та інші засоби фізичної дії. Яскравим прикладом екстремалізації клоунати є творчість Bello Nock, який інтегрує складні та небезпечні акробатичні трюки (зокрема, виступи на високих нестійких конструкціях), підсилюючи видовищність номерів.

Окрім індивідуальних виконавців, у сучасних циркових проєктах, зокрема у виставах Cirque du Soleil, сформувався тип персонажа-клоуна, що базується на використанні акробатичних вставок, трюкових комбінацій і високого рівня фізичної підготовки. В українському контексті також спостерігається активне застосування акробатики у клоунських номерах: зокрема, у практиці К. Герасименка та О. Люстаєва, а також у творчості гурту «Екі Вокі», де трюкова техніка та акробатичні елементи становлять основу сценічної виразності [9; 12; 18; 21].

Результати дослідження. У ході дослідження було систематизовано та обґрунтовано методичні підходи до навчання сценічної імпровізації у клоунаді з інтеграцією акробатичних елементів. Виявлено, що поетапне поєднання акторської майстерності та фізичної підготовки забезпечує високий рівень інтеграції комедійного образу та акробатичних трюків [1; 6].

Розроблено послідовну методику навчання, що включає три етапи: підготовчий, комбінований та творчої інтеграції. На кожному з них студенти відпрацьовують базові акробатичні навички, інтегрують їх у короткі сценічні імпровізації та створюють повноцінні номери з акцентом на комедійний ефект [4; 21].

Під час експериментального впровадження методики було встановлено:

– ефективність використання акробатичних елементів як засобу розвитку координації, витривалості та сценічної експресивності [3; 4; 5; 6; 13; 14; 15; 16];

– підвищення творчих здібностей студентів у формуванні клоунського образу та комедійної реакції на сценічні ситуації [1; 7; 12];

– можливість оцінювання прогресу за критеріями інтеграції фізичних елементів в образ, динаміки взаємодії з партнером і публікою та техніки виконання трюків [19].

Отже, дослідження підтвердило, що систематичне включення акробатики в освітній процес сприяє комплексному розвитку професійних компетентностей студентів циркових жанрів [3; 6; 21].

Новизна дослідження полягає у систематизації методики навчання сценічної імпровізації з інтеграцією акробатичних елементів, що вперше поєднує розвиток комедійного образу, фізичної підготовки та динамічної взаємодії з аудиторією в єдину педагогічну модель для сучасних циркових закладів освіти.

Висновки. Проведене дослідження дозволило встановити, що ефективна методика навчання сценічної імпровізації у клоунаті повинна базуватися на цілісному поєднанні акторської майстерності та системної фізичної підготовки, зокрема розвитку координації, балансу та контролю рухів.

Інтеграція акробатичних елементів в освітній процес є ефективним засобом підвищення професійної підготовки студентів. Вона сприяє не лише вдосконаленню технічних навичок, а й формуванню здатності до динамічної взаємодії з партнером і публікою та до творчої адаптації в умовах сценічної імпровізації.

Запропонована поетапна методика забезпечує комплексний розвиток професійних компетентностей майбутніх артистів циркового мистецтва, поєднуючи фізичні, психоемоційні та художньо-творчі складники виконавської діяльності. Робота може слугувати методичним орієнтиром для викладачів циркових закладів і студентів при підготовці сценічних номерів із використанням акробатичних елементів.

Перспективним напрямом подальших досліджень є поглиблений аналіз впливу акробатичних елементів на психофізичний стан виконавця, зокрема на розвиток швидкості реакції, стресостійкості та здатності до комедійної імпровізації в умовах сценічної невизначеності. Важливим також видається розроблення інтегрованих навчальних програм для циркових закладів освіти, що передбачають системне поєднання клоунати та акробатики.

Окремої уваги потребує вивчення впливу різних видів акробатичної техніки на формування комедійного ефекту, а також створення об'єктивних кількісних методів оцінювання ефективності запропонованої методики, що дозволить здійснювати її апробацію в різних освітніх умовах.

Список використаних джерел

1. Герасименко К. Клоун-килимний: специфіка циркової спеціалізації та сучасна методика викладання. *Сценічне та музичне мистецтво: циркові та естрадні жанри. Науково-методичний аспект* : матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 13-14 квітня 2023 р.). Київ, 2023. С. 21–23.
2. Крюков В. Цирковий номер у жанрі клоунати: специфіка та особливості. *Сценічне та музичне мистецтво: циркові та естрадні жанри. Науково-методичний аспект* : матеріали XI наук.-практ. конф. (Київ, 15-16 квітня 2021 р.). Київ, 2021. С. 94–99.
3. Орел Д. Акробатика: теорія та методика викладання, програма, навчально-методичні рекомендації для студентів циркових, сценічних жанрів та хореографії : навч. посіб. Київ : КМАЕЦМ, 2018. 153 с.
4. Орел Д. Акробатика: теорія та методика викладання для студентів циркових, сценічних жанрів та хореографії : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : КМАЕЦМ, 2022. 174 с.
5. Орел Д., Львова І. Акробатика: теорія та методика викладання : навч. посіб. Київ : КМАЕЦМ, 2022. 169 с.
6. Орел Д., Шариков Д., Кашуба Ю., Горковенко О. Вольтижна акробатика: теорія та методика викладання для студентів циркових жанрів : навч. посіб. Київ : КМАЕЦМ, 2022. 87 с.
7. Bayes C., Scott V. *Discovering the clown, or the funny book of good acting*. New York : Theatre Communications Group, 2019. 192 p.
8. Bouissac P. *Semiotics at the Circus*. Berlin; New York : De Gruyter Mouton, 2010. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110218312>
9. Bridel D. *Clowns*. 2nd ed. New York : Routledge, 2022. 294 p.
10. Davison J. *Clown training: a practical guide*. London : Palgrave Macmillan, 2015. 192 p.
11. Davison J., Shepherd S. *Clown*. London : Palgrave Macmillan, 2013. 179 p.
12. Dieffenbacher J. *Clown: the physical comedian*. New York : Routledge, 2021. 304 p.
13. Dream C. *Clown yourself*. Barcelona : Independently published, 2020. 244 p.
14. Dream C. *The clown in you*. New York : Independently published, 2014. 236 p.
15. Ginn D. *Clown magic*. Colorado : Piccadilly Books, 2008. 159 p.
16. Ginn D. *The art of clowning: more paths to your inner clown*. London : Palgrave Macmillan, 2012. 218 p.
17. Kashevarov V., Orel D., Sharykov D. *Stage and technical training in circus genres: safety, arena, equipment*. Kyiv : КМАСРА, 2021. 153 p.
18. Müller C. *The semiotics of clowns and clowning: rituals of transgression and the theory of laughter*. London : Bloomsbury Publishing, 2015. 232 p.
19. Orel D. Features of the specificity of the circus genre of acrobatics in the educational and creative process of the Kyiv Municipal Academy of Variety and Circus Arts. *Paradigm of Knowledge*. 2017. № 3 (23). P. 131–133.
20. Spellman J. The socio-cultural influence of circus arts on the development of modern performing arts. *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.19192/wsfip.sj3.2025.3>
21. Tucunduva B. B. P. An integrative methodology for circus training based on creativity and education on physical expression. *Theatre, Dance and Performance Training*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1080/19443927.2021.1899973>

References

1. Gerasymenko, K. (2023). Kloun-kylymnyi: Spetsifika tsyrkovoho spetsializatsii ta suchasna metodyka vykladannia [Clown-rug: Specifics of circus specialization and contemporary teaching methodology]. In *Stsenichne ta muzychne mystetstvo: tsyrkovi ta estradni zhanry. Naukovo-metodychnyi aspekt [Performing and musical arts: circus and variety genres. Scientific and methodological aspect]*: materialy XII vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 13-14 kvitnia 2023 r.) (pp. 21–23). Kyiv [in Ukrainian].
2. Kriukov, V. (2021). Tsyrvkovi nomer u zhanri klounady: Spetsifika ta osoblyvosti [Circus number in the genre of clowning: Specifics and features]. In *Stsenichne ta muzychne mystetstvo: tsyrkovi ta estradni zhanry. Naukovo-metodychnyi aspekt [Performing and musical arts: circus and variety genres. Scientific and methodological aspect]*: materialy XI nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 15-16 kvitnia 2021 r.) (pp. 94–99). Kyiv [in Ukrainian].
3. Orel, D. (2018). *Akrobatyka: Teoriia ta metodyka vykladannia, programa, navchalno-metodychni rekomendatsii dlia studentiv tsyrkovykh, stsenichnykh zhanriv ta khoreohrafii [Acrobatics: Theory and teaching methodology; program and teaching recommendations for students of circus, stage genres and choreography]*: navch. posib. Kyiv: KMAETSM [in Ukrainian].
4. Orel, D. (2022). *Akrobatyka: Teoriia ta metodyka vykladannia dlia studentiv tsyrkovykh, stsenichnykh zhanriv ta khoreohrafii [Acrobatics: Theory and teaching methodology for students of circus, stage genres and choreography]*: navch. posib. (2nd ed.). Kyiv: KMAETSM [in Ukrainian].
5. Orel, D., & L'vova, I. (2022). *Akrobatyka: Teoriia ta metodyka vykladannia [Acrobatics: Theory and teaching methodology]*: navch. posib. Kyiv: KMAETSM [in Ukrainian].
6. Orel, D., Sharykov, D., Kashuba, Yu., & Horkovenko, O. (2022). *Volyzhna akrobatyka: Teoriia ta metodyka vykladannia dlia studentiv tsyrkovykh zhanriv [Volyzhna acrobatics: Theory and teaching methodology for students of circus genres]*: navch. posib. Kyiv: KMAETSM [in Ukrainian].
7. Bayes, C., & Scott, V. (2019). *Discovering the clown, or the funny book of good acting*. New York, NY: Theatre Communications Group.

8. Bouissac, P. (2010). *Semiotics at the Circus*. Berlin & New York: De Gruyter Mouton. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110218312>
9. Bridel, D. (2022). *Clowns*. (2nd ed.). New York, NY: Routledge.
10. Davison, J. (2015). *Clown training: A practical guide*. London, UK: Palgrave Macmillan.
11. Davison, J., & Shepherd, S. (2013). *Clown*. London, UK: Palgrave Macmillan.
12. Dieffenbacher, J. (2021). *Clown: The physical comedian*. New York, NY: Routledge.
13. Dream, C. (2020). *Clown yourself*. Barcelona, Spain: Independently published.
14. Dream, C. (2014). *The clown in you*. New York, NY: Independently published.
15. Ginn, D. (2008). *Clown magic*. Colorado, CO: Piccadilly Books.
16. Ginn, D. (2012). *The art of clowning: More paths to your inner clown*. London, UK: Palgrave Macmillan.
17. Kashevarov, V., Orel, D., & Sharykov, D. (2021). *Stage and technical training in circus genres: Safety, arena, equipment*. Kyiv: КМАСРА.
18. Müller, C. (2015). *The semiotics of clowns and clowning: Rituals of transgression and the theory of laughter*. London, UK: Bloomsbury Publishing.
19. Orel, D. (2017). Features of the specificity of the circus genre of acrobatics in the educational and creative process of the Kyiv Municipal Academy of Variety and Circus Arts. *Paradigm of Knowledge*, 3 (23), 131-133.
20. Spellman, J. (2025). The socio-cultural influence of circus arts on the development of modern performing arts. *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*, 29 (3). DOI: <https://doi.org/10.19192/wsfip.sj3.2025.3>
21. Tucunduva, B. B. P. (2021). An integrative methodology for circus training based on creativity and education on physical expression. *Theatre, Dance and Performance Training*, 12 (4), 499-513. DOI: <https://doi.org/10.1080/19443927.2021.1899973>

Дата надходження до редакції
авторського матеріалу 09.04.2026